



Vlaanderen
is ondernemen

Criteria voor het Ethisch en Strategisch Advies Comité (ESAC)

JANUARI 2026

1. Inleiding

Wanneer een aanvraag tot subsidie wordt doorverwezen naar het Ethisch en Strategisch Advies Comité (hierna ESAC zal het ESAC deze projectaanvraag beoordelen op basis van zes criteria. Deze betreffen: ethiek, veiligheid, Europese integratie, buitenlands beleid, wapenexportbeleid en economisch en innovatiebeleid.

De evaluatie van de criteria voor Economisch en Innovatiebeleid is de essentie van het evaluatieproces door VLAIO en gebeurt voordat de aanvraag wordt voorgelegd aan het ESAC. Het resultaat van de VLAIO evaluatie is een advies aan beslissings comité bij het Fonds voor Ondernemen en Innoveren (HBC) dat samen met een motivatie en andere elementen voor de steunbeslissing is terug te vinden in de VLAIO Nota aan het HBC. Alleen dossiers met een positief of voorwaardelijk positief VLAIO advies worden voorgelegd aan het ESAC.

2. Economisch en innovatiebeleid

Voor de criteria op het vlak van economisch- en innovatiebeleid wordt verwezen naar de evaluatiecriteria van VLAIO.

3. Criterium Europese integratie

De beoordeling van dit criterium is van direct belang indien (i) de subsidieaanvraag kadert in een Europees programma¹, maar niet gevat werd door ethische richtlijnen van dat programma, en (ii) indien de subsidieaanvraag verwijst naar een samenwerkingsverband met niet-Europese partners.

- (i) In het eerste geval kan de beoordeling van dit criterium gericht zijn op de vraag in welke mate en hoe de subsidieaanvraag de Europese integratie an sich bevordert. Een positief element daarbij is dan in hoeverre de bedoelde O&O in de aanvraag een aanvulling is op of in (in)directe mate gelinkt kan worden aan onderzoeksprojecten, aan beleidsprogramma's of aan de ontwikkeling van materiële (wapen)systemen die door EU-instanties worden gepropageerd of ontwikkeld. Ook andere elementen zoals samenwerking met EU-partners en gebruik van EU-financierings- of ondersteuningsmechanismen zijn hierbij gevat. O&O die de Europese integratie voldoende bevordert, kan leiden tot een pluspunt.
- (ii) In het tweede geval, met name het samenwerkingsverband met niet-Europese partners, moet worden onderzocht op welke manier de EU zich verhoudt ten aanzien van het land of de landen van deze

¹ Met een Europees programma wordt een programma bedoeld dat gecoördineerd of georganiseerd wordt door de EU.

partner(s). Daarbij wordt nagegaan of het betrokken land als een bondgenoot² of een bevriend land³ kan worden beschouwd en als zodanig het Europese integratieproject ondersteunt, of integendeel expliciet ageert tegen het Europese integratieproject. Ook kan worden gekeken naar de positie van de partner zelf ten aanzien van het Europees integratieproject, los van de positie van het land waarin de partner gevestigd is.

Tot slot kan worden onderzocht – indien mogelijk – op welke manier het beoogde resultaat van de O&O in de projectaanvraag in directe mate het Europese integratieproject ernstig zou schaden. Hiervoor moet worden nagegaan wat het beoogde eindgebruik zou zijn van de O&O. Voor het verdere onderzoek van dit element wordt verwezen naar het criterium wapenexportbeleid hieronder.

4. Buitenlands beleid

Onder dit criterium wordt nagegaan in hoeverre de O&O in de projectaanvraag ingaat tegen de beginselen van het Vlaams buitenlands beleid. Dit Vlaams buitenlands beleid vindt onder meer zijn vertaling in beleidsnota's van de minister die bevoegd is voor buitenlands beleid, in strategienota's van de Vlaamse overheid, in het Regeerakkoord van de Vlaamse Regering of in resoluties van het Vlaams Parlement.

Om het Vlaams buitenlands beleid concreet toepasselijk te kunnen maken op de projectaanvraag, zijn twee aspecten van belang, met name **(i) de aard van de O&O** en **(ii) de partner in het samenwerkingsverband**.

- (i) **Inzake de aard van de activiteit** moet worden onderzocht of dit O&O betreft waarover de Vlaamse (of federale) overheid zich in haar beleidsdocumenten formeel in negatieve zin heeft uitgesproken.⁴
- (ii) **Samenwerking met (een) bepaalde partner(s)** kan ook ingaan tegen het Vlaams buitenlands beleid. Een negatieve beoordeling omwille van een bepaalde partner kan bijvoorbeeld voortvloeien uit het land waarin deze partner gevestigd is.

Samenwerking met bepaalde partners kan ook aanleiding geven tot een positief element voor de aanvraag. Het kan, bijvoorbeeld, gaan over samenwerking met belangrijke partners van de Vlaamse overheid of landen met wie de Vlaamse overheid speciale banden onderhoudt. Hierbij is het van belang dit positieve element af te wegen tegen mogelijke negatieve elementen (voornamelijk in het kader van het Vlaams wapenexportbeleid – zie hieronder).

Tot slot dient gesteld dat bij de screening van deze twee aspecten evenzeer het Belgische en Europese buitenlandse beleid in rekenschap moeten worden gebracht. Het Vlaams buitenlands beleid schrijft zich

2 Als "bondgenoten" kunnen de staten worden aangemerkt waarmee een verdrag of een internationale overeenkomst met een solidariteitsclausule of een clausule inzake wederzijdse defensie is gesloten. Een solidariteitsclausule schrijft voor dat alle instrumenten waarover de staten die partij zijn beschikken, militaire middelen inbegrepen, worden ingezet indien een der partijen getroffen wordt door een terroristische aanval, een natuurramp of een door de mens veroorzaakte ramp. Een clausule inzake wederzijdse defensie schrijft voor dat, indien een gewapende aanval plaatsvindt tegen een van de staten die partij zijn, de overige staten de plicht hebben om met alle middelen waarover zij beschikken hulp en bijstand te bieden, zulks met inachtneming van het specifieke karakter van hun veiligheids- en defensiebeleid.

3 "Bevriende landen" is een minder helder afgebakend begrip dan "bondgenoten". Het begrip zal doorgaans toepasselijk zijn op landen waarmee de lidstaat nauwe en/of aloude bilaterale banden onderhoudt, meer bepaald op defensie- en veiligheidsgebied, of waarmee hij waarden en belangen deelt en gemeenschappelijke doelstellingen nastreeft. Of een land als bevriend met deze of gene lidstaat kan worden beschouwd, kan door de lidstaten worden getoetst aan het bestaan van positief bewijsmateriaal, zoals het aantal personen met dubbele nationaliteit, de aanwezigheid van Europese onderdanen, het bestaan van een taalgemeenschap, het aantal handels- en samenwerkingsovereenkomsten, enz.

4 Hierbij kan gedacht worden aan activiteiten zoals blindmakende laserwapens en volledig geautomatiseerde aanvalswapens; voor dat laatste zie bijvoorbeeld de resolutie van het Federaal Parlement van 19 juli 2018.

namelijk ook in het federale en Europese buitenlandse beleid in. Zo geeft de Vlaamse overheid mee vorm aan dit beleid, door deelname aan intern-Belgische werkgroepen (bv DGE's) of door al dan niet directe standpuntbepaling in Europese Raadswerkgroepen.

Net zoals bij het Vlaams buitenlands beleid geldt hier ook de vereiste van een concreet verband tussen de projectaanvraag en het respectievelijke beleid. Zo kan er in het O&O project sprake zijn van een niet-Europese partner die gevestigd is in een land dat onderhevig is aan EU-sancties. Die EU-sancties kunnen specifiek de uitwisseling van defensiegerelateerde goederen viseren (waaronder ook kennis en technologie worden gevat), of kunnen een verbod op uitwisseling instellen door de defensiegerelateerde aard van de betrokken activiteiten of hoedanigheid van de partner(s).

5. Wapenexportbeleid

Net zoals in de vorige criteria wordt binnen het criterium Wapenexportbeleid in essentie gefocust op **(i) de aanvrager**, **(ii) het soort O&O** en **(iii) de aard van het eindgebruik**, en de **(iv) hoedanigheid van de bestemming en/of eindgebruiker**. De bepaling van deze elementen vindt zijn basis in het Wapenhandeldecreet, dat als richtsnoer kan worden gebruikt in dit onderzoek.

- (i) Het eerste element is of **de aanvrager** in kwestie nominatief bekend is bij de dienst Controle Strategische Goederen (dCSG), of dit positief dan wel negatief bekend is, en of deze persoon reeds vergunningen voor uitvoer heeft verkregen en voor welke soort goederen.

De aanvrager kan bij de dCSG bekend zijn als onderzoeksinstituut of kenniscentrum, als persoon die industriële activiteiten betreffende defensiegerelateerde producten verricht, of als persoon die louter handel drijft in defensiegerelateerde producten (of in ander voor militair gebruik dienstig materiaal of ordehandhavingsmateriaal). Als de aanvrager in kwestie defensiegerelateerde goederen verhandelt en hiervoor vergunningsaanvragen indient bij de dCSG, zal deze moeten beschikken over een voorafgaande machtiging. Dit is een bevestiging dat de aanvrager ervan voldoende betrouwbaar is voor de uitoefening van activiteiten betreffende defensiegerelateerde producten, ander voor militair gebruik dienstig materiaal en ordehandhavingsmateriaal. Specifiek wordt daarmee bedoeld dat de aanvrager over de noodzakelijke moraliteit beschikt en een intern controlesysteem in werking heeft⁵.

- (ii) Een tweede element is de vraag of **de O&O** betrekking heeft op de goederen die de aanvrager verhandelt. Zo is het mogelijk dat de aanvrager reeds vergunningen heeft verkregen voor de export van kennis en technologie die betrekking hebben op het in de aanvraag vermelde O&O-project⁶. Dat is relevant, aangezien een vergunningsplichtige technologieoverdracht via een licentie naar een (gevoelige) partner in een gevoelig land een andere beoordeling heeft gehad dan een open access publicatie over vergunningsplichtige items.

5 De machtiging wordt toegekend na een moraliteitsonderzoek door de dCSG, in samenwerking met de procureur des Konings van het arrondissement waar de aanvrager is gevestigd, de Veiligheid van de Staat en de federale politie. Daarnaast moet de aanvrager ook kunnen aantonen dat hij beschikt over een bedrijfsintern controlesysteem of Internal Compliance Program (ICP) zodat steeds de controlewetgeving wordt nageleefd. Het ICP van het bedrijf wordt geëvalueerd door middel van een vragenlijst en een bedrijfsoverleg dat plaatsvindt tijdens de aanvraagprocedure.

6 Voor de definitie van kennis en technologie en om te weten welke wetenschappelijke output als vergunningsplichtig wordt beschouwd, zie de gids die de dCSG heeft geschreven voor kennisinstellingen inzake exportcontrole, en die beschikbaar is op haar website:

<https://www.fdfa.be/sites/default/files/atoms/files/20180124%20Gids%20controle%20op%20de%20handel%20in%20dual-use%20items%20WEB.pdf>

- (iii) Ten derde kan nagegaan worden of de O&O reeds zicht geeft op een concreet **finaal eindgebruik of finaal product**. Gelet op de vereiste dat informatie wordt voorgelegd over de vermarkting van het product, wordt verondersteld dat dergelijke informatie aanwezig is. Hierbij kan enerzijds controle worden uitgeoefend op het eindproduct. Dit kan gevoelig zijn om verschillende redenen, waaronder het mogelijk gebruik voor de proliferatie van massavernietigingswapens of het mogelijk gebruik voor mensenrechtenschendingen. *Inzake dit laatste element kan men denken aan bepaalde infraroodcamera's die door de politie kunnen worden gebruikt om betogers te monitoren doorheen de rook of technologie die het afluisteren van telefoongesprekken of onderscheppen van e-mailverkeer vergemakkelijkt.* Anderzijds kan er worden verwezen naar het finaal eindgebruik en de voorziene eindgebruikers in het vermarkttingsplan. Als uitvoer wordt voorzien naar leger-, ordehandhavings-, of politie-eenheden, brengt dit een zekere gevoeligheid mee. Dit is des te meer het geval als het voorziene eindproduct op zich gevoelig is. Een belangrijke factor is ook waar de mogelijke eindgebruikers gevestigd zijn of van de krijgs- of politiemacht van welk land de eenheden deel uitmaken. Als enkele van deze eindgebruikers gevestigd zijn in gevoelige landen of deel uitmaken van het leger of de politie van dergelijke landen, levert dit een sterk negatief vermoeden op.
- (iv) Tot slot, indien er sprake is van samenwerking met **niet-Europese partners**, moet nagegaan wat het **statuut is van de betrokken partner(s)** en of er over hen al dan niet negatieve elementen bekend zijn. Zo kan worden nagegaan of de betrokken partner in negatieve zin vermeld werd in de vertrouwelijke Europese weigeringsdatabanken, met name deze van de Conventional Arms Working Group (hierna COARM) en deze van de Dual Use Raadswerkgroep⁷. Verder kan worden onderzocht of deze partner mogelijks vermeld wordt in de weigeringsdatabank van één van de vier exportcontrole-organisaties (het Wassenaar Arrangement, de Nuclear Suppliers Group, het Missile Technology Control Regime en de Australia Group).⁸ Tot slot moet worden nagekeken of de partner genoemd werd in EU handelsbeperkende maatregelen die van kracht zouden kunnen zijn op het land van de partner in kwestie.

6. Ethiek

De ethische normen voor O&O-activiteiten vloeien voort uit de kernbeginselen van kwaliteitsbewaking en risicobeperking. Deze principes omvatten een breed scala van overwegingen. Het is belangrijk dat deze steeds case per case worden bekeken en dat het criterium ethiek **voldoende breed** geïnterpreteerd kan worden. De aspecten en verduidelijkingen zoals hieronder omschreven zijn bijgevolg niet exhaustief. Betrouwbare O&O-activiteiten komen namelijk niet voort uit het louter aanvinken van vakjes, maar uit het continu identificeren en implementeren van ethische vereisten, het evalueren van oplossingen en het zorgen voor betere resultaten.⁹

⁷ Deze databanken zijn vertrouwelijk maar kunnen geraadpleegd worden door de vertegenwoordiger van de dienst Controle Strategische Goederen in het Ethisch en Strategisch Comité. Het resultaat van deze informatie kan slechts vertrouwelijk worden meegedeeld en kan niet gedeeld worden aan derden, of kan slechts meegedeeld worden op een manier waarop geen schade berokkend wordt aan de lidstaat die deze informatie deelt.

⁸ Ook hier geldt de vertrouwelijkheid van deze databanken en dito raadpleging en informatiedeling.

⁹ <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/ethics-guidelines-trustworthy-ai>

In eerste instantie gaat het vanuit ethisch oogpunt bij dual use en military use O&O over het potentiële risico tot misbruik (*misuse*). “Onder misuse verstaan we het misbruiken van onderzoek en ontwikkelingen voor onethische doeleinden, voornamelijk voor terroristische of criminele activiteiten en voor toepassingen die kunnen worden ingezet voor het schenden van mensenrechten, of de veiligheid van mensen, dieren of het milieu in het gedrang brengen.”¹⁰

Om de risico’s zoveel mogelijk te beperken dienen bij de opbouw, het proces en het voorziene eindgebruik van O&O activiteiten steeds **volgende ethische principes** vooropgesteld te worden.¹¹

De principes van schadebeperking en proportionaliteit

Men dient steeds redelijke maatregelen te nemen om ongewenste schade te beperken¹². Zo dient er een duidelijk onderscheid gemaakt en nodige maatregelen genomen te worden om te differentiëren tussen rechtmatig doel en (onrechtmatige) *collateral damage*. Er wordt gekeken of het projectvoorstel en voorziene resultaten op een of andere manier aanleiding kunnen geven tot terroristisch of crimineel misbruik (bijvoorbeeld studies met betrekking tot kwetsbaarheid van de infrastructuur, cyberbeveiliging, ...) of “ingezet (kunnen) worden voor het schenden van mensenrechten of aanleiding kunnen geven tot andere vorm van misbruik; of de veiligheid van mensen, dieren of het milieu disproportioneel in het gedrang brengen.”¹³ Naast de voorziene resultaten van het project wordt er ook gekeken of er risico van misbruik is door de aanvragers of de partners van de aanvragers. Er dient telkens een zo minimaal mogelijke schade beoogt te worden.

Het principe van billijkheid

Er dienen maatregelen genomen te worden om te voorkomen dat de activiteit leidt tot oneerlijke bias, discriminatie, stigmatisatie of fysiek leed van burgers en/of bevolkingsgroepen. Bij uitstek is er aandacht nodig voor mensenrechten en internationaal humanitair recht.

Het principe van zorgvuldigheid

Goed beheer van gegevens leidt tot een betere kwaliteit van de O&O-activiteit. De subsidieaanvrager is primair verantwoordelijk voor de zorgvuldige omgang met de onderzoeksgegevens en resultaten die door hem/haar in het kader van de O&O-activiteit zullen worden gegenereerd. Dit is zeker essentieel als het gaat om gevoelige data gerelateerd aan **defensiegerelateerde applicaties, technologieën en informatie**, waarbij de nodige waarborgen dienen te worden geboden op het vlak van beveiliging en beperkte toegang. Met het oog op het waarborgen van de nodige privacy (in het licht van de **Algemene Verordening Gegevensbescherming**¹⁴) en **bescherming van IP-gevoelige gegevens, know-how en resultaten**, dient steeds te worden vertrokken vanuit de visie dat de data zo open als mogelijk dienen te zijn, en zo gesloten als moet.

¹⁰ VLIR Richtlijnen voor Dual use Onderzoek, p.5

¹¹ De eerste twee principes zijn gebaseerd op de principes voor betrouwbare AI: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/ethics-guidelines-trustworthy-ai>

¹² Dit principe wordt tevens gehanteerd in het Internationaal Humanitair Recht: §57 Eerste Aanvullende Protocol van de Genève Conventies

¹³ Vliir richtlijnen Dual Use Onderzoek, p.5

¹⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=celex%3A32016R0679>

Het principe van verantwoordelijkheid (accountability)

De subsidieaanvrager toont dat er in het ontwerp en de geplande uitvoering van de O&O activiteiten rekening wordt gehouden met ethische principes (zoals degene hierboven vermeld) ('ethics-by-design') en toepasselijke regelgeving. Potentiële ethische risico's van het onderzoek worden door de aanvrager op transparante wijze geïdentificeerd en passend gemitigeerd waar nodig.

Naast de onderzoeks- en ontwikkelingsresultaten, doeleinden en eindgebruikers dient ook steeds aandacht te gaan naar zowel de veiligheid als de integriteit van de onderzoekers en medewerkers zelf.

Verder is ook aandacht nodig voor bijvoorbeeld de **Access and Benefit Sharing-wetgeving** die van toepassing kan zijn, onder meer in het kader van het Protocol van Nagoya¹⁵, bij het gebruik van genetische rijkdommen tijdens de O&O-activiteit en de potentiële vermarkting hiervan.

Het is essentieel om binnen het criterium 'ethiek' ook ruimte te laten voor **nieuwe ontwikkelingen op technologisch vlak en de opkomende ethische kwesties die hiermee gepaard gaan**, denk bijvoorbeeld aan continue ontwikkelingen en bijhorende uitdagingen op het vlak van Artificiële Intelligentie.

7. Veiligheid

De burger eist dat de overheid investeert in zijn veiligheid, dus in het algemeen is het onontbeerlijk dat Vlaanderen ook via O&O investeert in veiligheid in domeinen waarin het sterk staat of over relevante competenties beschikt.

De investeringen door de EU door middel van onder meer het European Defense Fund (EDF), hebben tot bedoeling de industriële basis voor defensie te versterken. Op dezelfde wijze is het een criterium **of het voorgesteld O&O-project één van de door de Vlaamse overheid geïdentificeerde domeinen versterkt**.

Daarnaast is het de bedoeling dat het EDF projecten ondersteunt die de **op Europees niveau bepaalde gezamenlijk geïdentificeerde "capability gaps" opvullen**. Een volgend criterium is dus of het voorgesteld project hieraan bijdraagt, mogelijk samen met (Europese) partners. Een verder onderdeel van deze beoordeling moet nagaan of de aanvraag onderzoek- en investeringsprogramma's steunt van de veiligheidsdiensten in het algemeen (bijvoorbeeld via Horizon Europe).

Defensie sluit grote nationale aankoopprogramma's af (zoals F35 en MCM), waarbij mogelijk verplichtingen worden opgelegd aan de leveranciers om aan **technologie transfer** te doen **door middel van samenwerking met nationale entiteiten**. Ook de klassieke investeringen die op het programma van Defensie of Politie staan, kunnen aanleiding geven tot voorstellen. Projecten die hiertoe bijdragen verdienen een a priori gunstige beoordeling op vlak van veiligheid omdat ze het Vlaams industrieel weefsel versterken en bijdrage aan de nationale veiligheid.

De DIRS (Defence, Industry and Research Strategy¹⁶) heeft als doel het nationale veiligheids- en defensiebeleid te ondersteunen, de strategische autonomie van de Europese Unie te versterken en de Belgische Technologische en Industriële Defensiebasis (DTIB) te consolideren. Het belang van een solide technologische en industriële defensiebasis en de doorontwikkeling van de DIRS (DIRS 2.0) worden

¹⁵ <https://www.cbd.int/abs/>

¹⁶ <https://www.defence-institute.be/nl/defence-industry-and-research-strategy-2/>

benadrukt in de Strategische Visie Defensie 2025¹⁷. Voorstellen in het kader van DIRS dienen gunstig bekeken te worden op vlak van veiligheid. De uiteindelijke doelstelling is dat de Vlaamse onderzoeksinstituten en industrie van deze middelen kunnen profiteren om zich verder te ontwikkelen of te versterken waar ze al over competentie beschikken.

Er dient opgemerkt te worden dat O&O in het domein veiligheid is in de meerderheid van de gevallen dual-use is. Vaak is slechts het uiteindelijke gebruik bepalend voor de noemer waaronder dit valt.

¹⁷ <https://www.mil.be/media/ulunodln/strategische-visie-2025-integraal.pdf>

